

+DRAHMAL

AGNI
SDI

MEPORHTE!

**1000
JAAR
GELEDEN**

Verhalen over
Nederland
in de tiende
en elfde eeuw

Duizend jaar geleden

Duizend jaar geleden

Verhalen over Nederland in de tiende en elfde eeuw

redactie MARCO MOSTERT

Hilversum
Verloren
2023

Afbeeldingen op het omslag: voorzijde: Angelsaksisch kruis, afkomstig uit het klooster Egmond. Engels edelsmeedwerk uit het eind van de tiende eeuw, met een Oudengelse inscriptie: + DRAHMAL ME WORHTE (Drahmal maakte mij). Oorspronkelijk met goud en edelstenen aan de voorzijde; de achterzijde is bedekt met zilverblik, ten dele verguld en gegraveerd, op een kern van eikenhout. Het kruis bevat een relik van het kruis van Christus. Tegenwoordig in de Sint Goedelekathedraal te Brussel; foto Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel.

Achterzijde: Egbert, aartsbisschop van Trier (r. 977-993), zoon van graaf Dirk II van Holland en Hildegard van Vlaanderen, naar alle waarschijnlijkheid de schenker van het op de voorzijde afgebeelde kruis aan Egmond. HS Trier, Stadtbibliothek 24, f. 2r.

© 2023 de auteurs van de artikelen
Uitgeverij Verloren bv
Torenlaan 25
1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

ISBN 9789464550801

Omslagontwerp en opmaak: Rombus, Hilversum

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher..

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Inleiding	11
1 De handel verplaatst zich van Dorestad naar Tiel en Deventer (896)	19
2 'Friezen' in dienst van koning Alfred van Wessex (897)	20
3 Het oudst bekende gedicht uit Nederland? <i>Over de zwaluw</i> van bisschop Radboud (c. 900)	21
4 Bisschop Radboud schrijft over een wonder van Sint Maarten (903)	23
5 Koning Karel de Eenvoudige schenkt aan graaf Dirk I de kerk van Egmond en goederen in de omgeving (15 juni 922)	27
6 De wonderen van Sint Adalbert (922-993)	28
7 Aartsbisschop Bruno's opleiding in Utrecht (929-940)	31
8 Bruno, de ideale aartsbisschop van Keulen (925-966)	33
9 Ansfried: de zwaarddrager van de koning die bisschop van Utrecht werd (940-995)	36
10 De Friezen en Sint Bavo (946)	38
11 De heilige Jeroen wordt gevonden en naar Egmond overgebracht (c. 950)	40
12 Een Vikingexpeditie naar Friesland (c. 956?)	44
13 Kruizen op kledingstukken (958)	46
14 Bisschop Balderik van Utrecht (918-975) brengt relieken van de heiligen Agnes en Benignus van Veuves aan de Loire naar Utrecht over (964)	47
15 De zonsverduistering van 22 december 968 verklaard	51
16 Doden vieren 's nachts de mis in Deventer (c. 987-1002)	53
17 Kometen worden gevolgd door ernstige droogte en hitte (989-1006)	55
18 Een ongelovige lasteraar (995-1010)	57
19 Ansfried, graaf in Brabant, is bisschop van Utrecht geworden (995-1010)	59
20 Vikingen in Kennemerland? (995-1013)	62

21	Adelbold, de latere bisschop van Utrecht, ontvangt een brief van Gerbert van Aurillac over een geometrische kwestie (997-999)	64
22	Een beschrijving van Utrecht door een reiziger uit Tortosa (tiende eeuw)	66
23	De klacht van de vrouw van de Fries (tweede helft tiende eeuw)	67
24	Kasteelbouw en belegering (c. 1006)	68
25	De koopmanswijk van Utrecht wordt in de as gelegd (1007)	71
26	Ansfried: van bisschop tot monnik tot heilige (1006-1010)	73
27	De Tielse kooplieden (c. 1017)	76
28	De slag bij Vlaardingen (29 juli 1018)	78
29	De twist tussen Adela en Liutgardis (c. 1019)	82
30	Alpertus van Metz schrijft over de wonderen van Sint Walburg van Tiel (1022)	85
31	Groningse martelaren (950-1025)	89
32	Oproer in Zeeland (c. 1053)	92
33	Een overstroming en een vurige slang (1042)	96
34	Op zoek naar kennis over heiligen (c. 1050)	97
35	De paus regelt de rechten van de Friezenkerk te Rome (1053)	98
36	De laatste vermelding van beren en elanden in Nederland (1056-1062)	99
37	De heilige Agilulf wordt door de aartsbisschop van Keulen ontvreemd (1065)	100
38	De politiek onheilspellende komeet van 1066	102
39	Wonderen van Sint Remaclus (1071)	103
40	<i>Hebban olla vogala</i> (c. 1075)	105
41	Synode van Worms: de bisschop van Utrecht kiest partij in de Investituurstrijd (1076)	106
42	Een zware winter met een politiek tintje (1076-1077)	107
43	Onderwijs, ook in de muziek, te Sint-Truiden (1099-1107)	108
44	Friesland rond 1100	111
45	Hollandse ontginningen aan de benedenloop van de Wezer (1106)	112
	Register	114

Voorwoord

Op 28 januari 2020 sprak Annemarieke Willemsen, conservator bij het Rijksmuseum van Oudheden (RMO) te Leiden, me over het plan om een grote tentoonstelling over Nederland in de tiende en elfde eeuw te organiseren in het RMO. De werktitel van de tentoonstelling was: *Het jaar 1000*. Daarbij zou de materiële cultuur centraal staan, maar zouden ook andere zaken aan de orde moeten komen. Ze stelde me de vraag, of er wellicht geschreven teksten uit die periode in de ‘Nederlandse’ geschiedenis te vinden waren, die een rol konden spelen in het verhaal dat de tentoonstelling wilde vertellen. Het antwoord op die vraag kon alleen maar bevestigend zijn. Er zijn tientallen verhalende teksten en een veelheid daarvan aan oorkonden bewaard gebleven, die handelen over het gebied wat tegenwoordig Nederland heet. Die bronnen waren bovendien vrij eenvoudig te vinden.

Het toeval wilde, dat ik al vanaf 1986 met het plan speelde om iets te doen met de verhalende bronnen uit de vroege Middeleeuwen die handelen over de noordelijke Nederlanden en de omliggende gebieden. Voor Engeland bestaat een serie kloeke boekdelen, *English Historical Documents*, waarin vertalingen te vinden zijn van de belangrijkste bronnen over Engeland, soms in hun geheel, soms in uittreksels, zodat geïnteresseerden zich een beeld kunnen vormen van de teksten waarop de geschiedschrijvers zich baseren wanneer ze zich, bijvoorbeeld, bezighouden met de vroegmiddeleeuwse geschiedenis. Daarvoor zijn de eerste twee delen uit de *EHD* bijzonder geschikt. Zo’n publicatie zou ook heel nuttig kunnen zijn voor diegenen, die zich beroepsmatig bezighouden met de Middeleeuwse Geschiedenis maar niet in staat zijn om al die bronnen in het Latijn, Oudengels, Oudnoors, Oudnederlands, Arabisch, of in nog andere talen te bestuderen – en ook onder professionele mediëvisten zijn er waarschijnlijk maar heel weinig, die al die talen kunnen lezen alsof het de krant was. Ik kan dat alvast zeker niet.

Op een serie *Nederlandse Historische Documenten* blijft het wachten, maar de vraag van Annemarieke Willemsen heeft wel geleid tot het

samenstellen, in samenwerking met een groep studenten, van het boek dat u nu in handen hebt. Een tweede toeval wilde namelijk, dat de Universiteit Utrecht de mogelijkheid ging aanbieden van stages bij docenten aan de universiteit, zodat studenten een aandeel konden hebben in het onderzoek van de eigen wetenschappelijke staf. Gedurende 2021-22 en 2022-23 hebben in totaal vijftien studenten me geholpen met het doornemen van het merendeel van alle bronnen, die handelen over ‘Nederland’ in de tiende en elfde eeuw. Ze hebben aantekening gehouden van alles, wat eventueel van belang kon zijn voor de tentoonstelling die werd voorbereid in het RMO, en hebben al hun vondsten (in de talen van de bronnen én in vertaling) aan Annemarieke Willemsen in de vorm van een (gigantisch) doorzoekbaar bestand ter beschikking gesteld.

Op 12 november 2021 was ik gevraagd om mee te doen aan een lezingendag over de Middeleeuwen, georganiseerd door het *Historisch Nieuwsblad*. Het werk aan de geschreven bronnen uit de tiende en elfde eeuw was toen al in volle gang, en de studenten kwamen regelmatig tekstfragmenten tegen die ze heel interessant vonden, maar die voor de tentoonstelling in het RMO minder belangrijk leken te zijn. Daar zou toch ook iets mee te doen moeten zijn. Op die lezingendag was ook Thys VerLoren, van Uitgeverij Verloren, aanwezig, met wie ik al decennialang af en toe had samengewerkt. Toen ik hem de vraag stelde, of hij er wat voor voelde om een bloemlezing samen te stellen uit de tekstfragmenten die de studenten hadden gevonden (en nog zouden vinden) in de tiende- en elfde-eeuwse teksten die door tijdgenoten over het gebied van ‘Nederland’ werden geschreven, was het antwoord, zonder dat hij daarover een seconde na moest denken: ‘Ja!’ En zo werd dit boek geboren. We spraken af, dat het boek zo mogelijk zou worden aangeboden tijdens de opening van de tentoonstelling in het RMO, wanneer Annemarieke Willemsen ook haar boek, dat later als titel kreeg *Het jaar 1000, Nederland in het midden van de ‘Middeleeuwen’* zou aanbieden. Dít boek, *Duizend jaar geleden: Verhalen over Nederland uit de tiende en elfde eeuw*, kan naast *Het jaar 1000* gelezen worden, maar ook onafhankelijk daarvan. De lezer vindt hier een ruime selectie uit die tekstfragmenten, die de studenten en hun ‘stagebegeleider’, die zich ontpopte als de redacteur van ‘hun’ boek, op een of andere manier troffen. Het gaat om verhalen en andere teksten die (vrijwel) niet bekend zijn onder een historisch geïnteresseerd publiek, en die het waard zijn om aan de vergetelheid ontrukkt te worden.

Sommige studenten zijn inmiddels alweer afgestudeerd. Degenen die de opgenomen fragmenten hebben aangedragen zijn: Anne Sieberichs, Bruno Schalekamp, Dylan Bredeveld, Gustavo Montagna, Imke Vet,

Marc Stuivenberg, Michiel Faber, Johanna Geremia, Mark Verweij en Stijn Selten. Als auteurs worden zij gememoreerd achter de ‘kopnoten’ bij de fragmenten die ze hebben aangedragen. Op dezelfde manier wordt duidelijk, voor welke (later toegevoegde) fragmenten de redacteur verantwoordelijk is.

Dan resteert nog een woord van dank aan de medewerkers van Uitgeverij Verloren voor het bewerken van het manuscript tot een gedrukt boek. In het bijzonder danken de auteurs Patricia Harsevoort van studio Uitgeverij Verloren voor het opmaakproces. Tenslotte danken zij de uitgever, Thys VerLoren. In dit boek valt op, hoeveel tekst er is opgenomen uit *Gebeurtenissen van deze tijd* van Alpertus van Metz. De uitgave en vertaling van die tekst door Hans van Rij, in 1980, was het eerste boek dat Verloren, toen nog met standplaats Amsterdam, uitgaf. Helemaal onverwacht was het daarom niet dat de uitgever geen seconde behoefde na te denken over zijn besluit om, ook al zijn er inmiddels drieënveertig jaar voorbijgegaan, *Duizend jaar geleden* uit te geven.

Marco Mostert

Inleiding

Dit boek bevat een bloemlezing van tekstfragmenten die handelen over het gebied van het huidige Nederland en zijn bewoners in de tiende en elfde eeuw. ‘Nederland’ moet daarbij ruim opgenomen worden, want ook bronnen uit het huidige België en Duitsland leveren teksten waarin Nederland en zijn bewoners aan de orde komen. En ook Engeland, Scandinavië en streken nog verder verwijderd van de Lage Landen leverden materiaal.

Die teksten waren bedoeld om door te vertellen, voor te lezen, of stil te lezen. Met het oog op die verschillende manieren van kennis nemen van hun inhoud werden ze opgeschreven. En iedere keer dat zo’n tekst werd afgeschreven of ten gehore werd gebracht, konden er kleine veranderingen in de inhoud ontstaan. Kopiïsten konden fouten maken bij het afschrijven, of ze konden op plaatsen waar ze fouten vermoedden, een ‘verbetering’ invoeren. Soms konden ze een tekst aanpassen aan veranderingen die sinds het moment dat de oorspronkelijke versie werd geschreven in zwang waren gekomen. En iedere keer dat zo’n tekst werd voorgelezen, kon op kleine, maar voor tijdgenoten veelzeggende manieren, worden afgeweken van de vorige keren dat de luisteraars zo’n tekst konden horen.

Voor wie werden die teksten geschreven? Die vraag is belangrijk, want er was niemand in de Nederlanden in de tiende of elfde eeuw die het Latijn als moedertaal had. Het verstaan en begrijpen van vrijwel alle teksten die in deze bloemlezing zijn opgenomen, vereiste een, soms gedegen, kennis van het Latijn. Er waren buiten de geestelijkheid ook wel mensen te vinden die in staat waren sommige soorten Latijnse teksten te begrijpen, maar het waren toch vooral geestelijken die de teksten, die hier in vertaling worden weergegeven, in het origineel konden waarderen. Veruit de meeste tijdgenoten hadden, net als de huidige lezers, vertalingen nodig om kennis te kunnen nemen van de inhoud.

We hebben dus te maken met teksten die in de loop van de tijd konden veranderen: bijvoorbeeld van een eerste vertelde verhaal in de volkstaal, via een eerste vertaling in het Latijn in verschillende versies

die werden aangepast aan wat een geleerd publiek van geestelijken verwachtte, via afschriften van die Latijnse teksten waarin fouten werden gemaakt en, als die werden ontdekt, konden worden verbeterd, naar de reconstructies die worden gevormd door de edities van die Latijnse teksten door (vooral negentiende- en twintigste-eeuwse) geleerden, naar de vertalingen die steeds meer nodig zijn – vertalingen die in een aantal gevallen speciaal voor deze bloemlezing zijn gemaakt. Welke van die verschillende versies, edities en vertalingen zijn nu het beste? Dat is vaak niet zo makkelijk aan te geven. Van geen enkele hier opgenomen tekst is de autograaf van de auteur bekend. De edities die proberen de tekst te reconstrueren zoals die door een auteur werd geschreven, verschillen van edities waarvoor maar een enkel of een paar handschriften over zijn, en waarvan geen enkel handschrift van de auteur stamt. En dan hebben we nog het probleem van de vertalingen. De lezers van dit boek kunnen ze niet aan de hand van de edities controleren. Als er fouten in staan – en het is uitgesloten dat alle hier opgenomen vertalingen foutloos zijn – dan moet er veel werk worden gedaan om die fouten te verbeteren. Geen enkele versie van de teksten die hier zijn opgenomen, kortom, is zonder meer puntgaaf. Om een groot publiek te bereiken, moesten ze altijd vertaald worden, om in vertaling voorgelezen of naververteld te kunnen worden. Dat was in de tijd dat ze geschreven werden net zoals tegenwoordig. We zullen het er mee moeten doen.

Teksten zoals die in dit boek moet je eigenlijk horen. Ze werden mondeling doorverteld, of voorgelezen, en ook als ze individuele lezers vonden (en vinden), konden die lezers het beste proberen om hun tekst, al was het maar met een innerlijke stem, aan henzelf te laten horen. Omdat de moderne lezers niet uit de voeten kunnen met de talen waarin de tekstfragmenten die hier zijn opgenomen oorspronkelijk werden geschreven, maar ook omdat de middeleeuwse versies van die teksten vrijwel altijd een lastig te lezen schrift laten zien, met veel afkortingen, en werden geschreven volgens regels voor woordscheiding en lay-out die niet langer de onze zijn, is ervoor gekozen om geen afbeeldingen van de handschriften op te nemen. Die zijn immers grotendeels onleesbaar geworden. Dat is ook de reden waarom op tentoonstellingen en in de boeken die bij tentoonstellingen worden uitgegeven vrijwel alleen handschriften getoond worden waarin fraaie afbeeldingen voorkomen. Bij het lezen van de fragmenten in dit boek gaat het erom, dat ze gehoord kunnen worden: gehoord én begrepen, omdat ze in modern Nederlands zijn vertaald.

Hoe is de keuze van deze fragmenten tot stand gekomen?

Er is gezocht naar teksten, waarin met zekerheid wordt gesproken over

het ‘Nederland’ van de tiende en elfde eeuw of zijn bewoners. In de eerste plaats is daarom gekeken naar teksten, die op het gebied van het huidige Nederland in de tiende en elfde eeuw werden geschreven. Grenzen waren er echter nog niet, zodat ook fragmenten konden worden opgenomen die buiten de grenzen van het huidige Nederland werden geschreven maar die toch aantoonbaar handelden over ‘Nederland’ en de Nederlanders. Teksten, die toen werden geschreven binnen de grenzen van het huidige Nederland, zijn te vinden door de bronnenlijsten van naslagwerken over plaatsnamen te raadplegen.¹ Als het om verhalende bronnen gaat, zoals heiligenlevens, annalen en kronieken, is het mogelijk om via repertoria van dat soort bronnen na te gaan, welke verhalende bronnen er in Nederland in de tiende en elfde eeuw werden geschreven.² Zo ontstond een lijst van 43 verhalende bronnen: 20 geschreven in het huidige België, 14 in Nederland, 4 in Frankrijk, 3 in Engeland, 1 in Luxemburg en 1 in Scandinavië. Daar zijn later op basis van enkele andere overzichtswerken nog een paar andere teksten bijgekomen.³ Om de oorkonden te vinden, teksten die zijn opgesteld om te dienen als bewijs voor wat erin staat, zijn de toponymische woordenboeken ook een goed hulpmiddel. Voor sommige onderwerpen, zoals het weer, natuurrampen, zonsverduisteringen en kometen, zijn er bovendien speciale naslagwerken.⁴ Munten en handschriften zijn buiten beschouwing gelaten.

Van de gevonden teksten is een grote selectie bestudeerd door een aantal studenten en ondergetekende. Alle teksten die in Nederland, Engeland, Scandinavië, en Luxemburg werden geschreven, zijn van begin tot eind doorgenomen. Een selectie van de teksten die in België, Frankrijk en Duitsland werden geschreven, is ook van begin tot eind doorgenomen. In eerste instantie werd gekeken naar zaken die van belang waren voor de tentoonstelling over *Het Jaar 1000* die in oktober 2023 zou worden georganiseerd in het Rijksmuseum van Oudheden in

1 R.E. Künzel, D.P. Blok en J.M. Verhoeff, *Lexicon van Nederlandse toponiemen tot 1200* (Amsterdam, 1988), pp. 17-47 is daarvoor erg nuttig.

2 M. Carasso-Kok, *Repertorium van verhalende historische bronnen uit de middeleeuwen* (Den Haag, 1981); inmiddels is deze informatie integraal opgenomen in https://www.narrative-sources.be/colofon_nl.php.

3 Genoemd moet worden S. Lebecq, *Marchands et navigateurs frisons du haut Moyen Âge*, 2 delen (Rijsel, 1983), 2, een corpus van geschreven bronnen over de Friezen.

4 J. Buisman, *Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen*, 1, tot 1300 (Franeker, 2011); T. Wozniak, *Naturereignisse im frühen Mittelalter: Das Zeugnis der Geschichtsschreibung vom 6. bis 11. Jahrhundert* (Berlijn en Boston, 2020); M.K.E. Gottschalk, *Stormvloeden en rivieroverstromingen in Nederland*, 1, *De periode vóór 1400* (Assen, 1971); D.J. Schove en A.J. Fletcher, *Chronology of Eclipses and Comets AD 1-1000* (Woodbridge, 1987).

Leiden. Op verzoek van Annemarieke Willemsen werd gekeken of er iets te vinden was over de materiële cultuur, de gebouwde omgeving, kleding en sieraden, natuurverschijnselen, ontginningen, maar ook naar groepsbeelden. Vervolgens, toen bleek dat er interesse was voor een bloemlezing van tekstfragmenten over de tiende en elfde eeuw, is aan de deelnemende studenten gevraagd om uit het materiaal dat ze hadden verzameld ter ondersteuning van de tentoonstelling in het RMO een aantal suggesties te doen. Welke fragmenten die zij hadden gevonden achtten ze geschikt, interessant, of ronduit spannend voor een geïnteresseerd publiek van niet-vakgenoten? Deze vraag leverde een groot aantal fragmenten op, en door associatie werden er in een later stadium nog meer fragmenten aan toegevoegd.

De studenten werd gevraagd om een korte kopnoot te schrijven bij ieder fragment dat ze voorstelden, waarin voor de geïnteresseerde lezer in enkele regels werd uitgelegd wanneer de gebeurtenis (of gebeurtenissen) die in het fragment centraal staan zich hadden afgespeeld, en wanneer en door wie de tekst werd geschreven waar het fragment uit voortkwam. In veel gevallen bleken een paar regels bij lange na niet voldoende om deze vragen te beantwoorden. Er werden pogingen gedaan om de verhaalde gebeurtenissen in een groter verband te plaatsen, en er werd gedetailleerd ingegaan op vragen van specialistische aard. Dat was niet de bedoeling, omdat we onder onze lezers velen verwachtten, voor wie de tekstfragmenten die we opnamen volkomen nieuw zouden blijken te zijn. Het onder een groter publiek bekend maken van teksten die in sommige gevallen nog nooit eerder waren vertaald was immers een van de bedoelingen van de bloemlezing. En om een eerste contact met een tekst te ondergaan zonder het bezit van de kennis van een expert moest de extra informatie tot een minimum worden beperkt. De aangeleverde kopnoten werden daarom ingekort.

Om dezelfde reden vindt de lezer geen voetnoten bij de opgenomen tekstfragmenten. Als bijvoorbeeld een koning of bisschop, of een andere ambtsdrager moet worden gesitueerd in de tijd, wordt daarvoor (zeer) korte informatie tussen vierkante haken gegeven. Ook sommige termen worden zo verduidelijkt. Tekst die is weggelaten wordt aangegeven met drie puntjes tussen ronde haken.

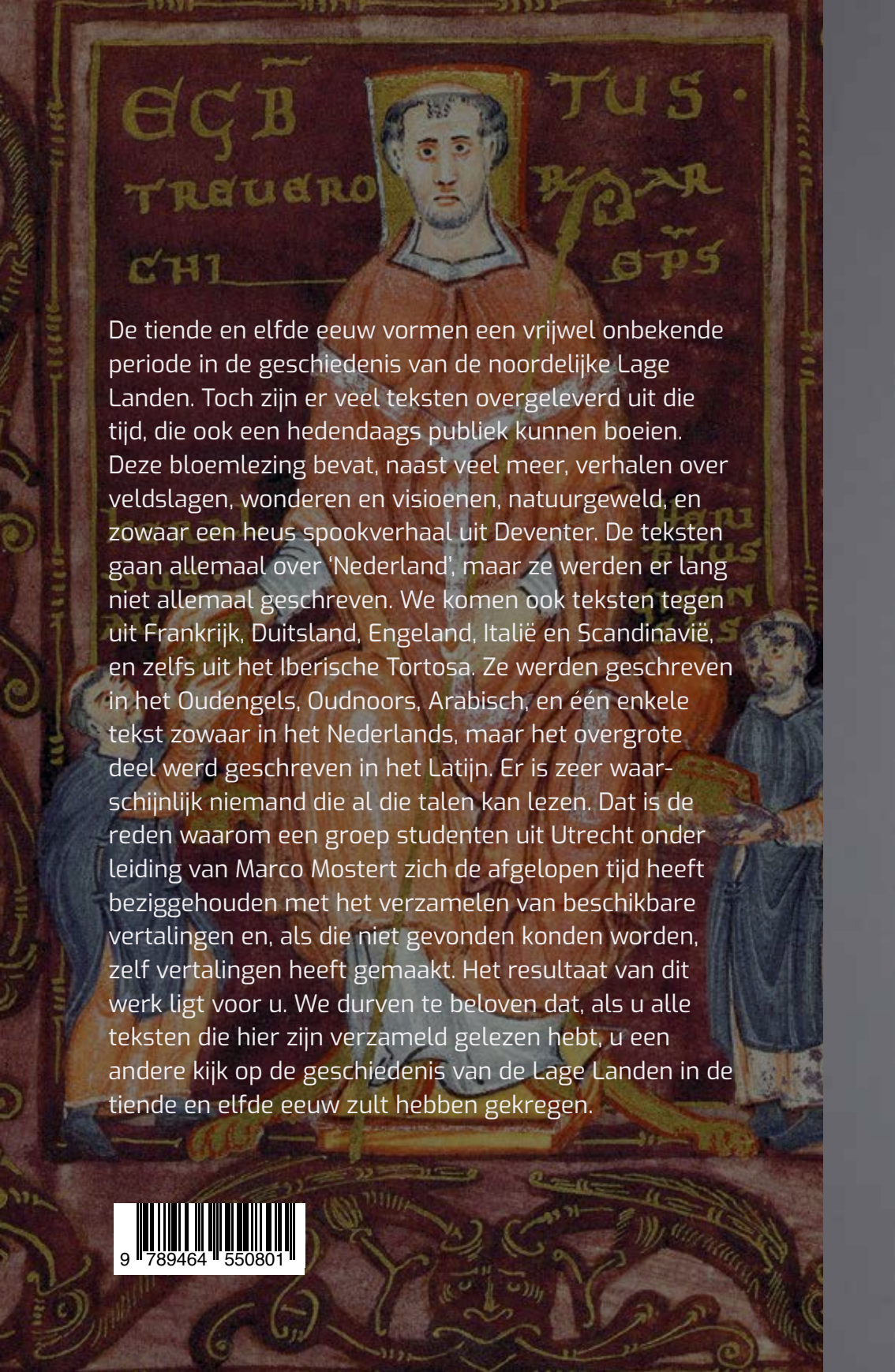
Op deze manier hopen we, dat de lezer eenzelfde soort ervaring ten deel valt als degenen die, toen de tekst nog niet zolang geleden geschreven was, hem konden beluisteren, in de oorspronkelijke taal of in vertaling.

We hebben er ook van afgezien, op een paar uitzonderingen na, om in de kopnoot van de ene tekst te verwijzen naar een andere tekst. Een

van de duidelijkste uitzonderingen wordt gevormd door de teksten die gaan over Ansfried, die op jonge leeftijd als zwaarddrager van Otto I bij diens keizerkroning in 961 te Rome aanwezig was, en na een lange staat van dienst tegen zijn zin in 995 werd aangesteld als bisschop van Utrecht door Otto III. Over Ansfried berichten twee auteurs: de ‘Duitse’ Thietmar van Merseburg en de in het Nederlandse rivierengebied schrijvende Alpertus van Metz. Wat Alpertus betreft: zonder zijn *Gebeurtenissen van deze tijd* zou het beeld dat oprijst van de Lage Landen rond het jaar 1000 duidelijk anders zijn geweest. Alpertus schrijft over vetes in het rivierengebied, over Ansfried, over de slag bij Vlaardingen in 1018, over de Tielse kooplieden, en over nog veel meer. Soms hebben we ook andere teksten tot onze beschikking over de gebeurtenissen die Alpertus beschrijft, zoals in het geval van Ansfried en dat van de slag bij Vlaardingen. Maar Alpertus weet er meer van dan andere auteurs en schrijft bovendien op een manier die nog steeds geapprecieerd kan worden. Vandaar zijn meer dan gemiddelde aanwezigheid in dit boek.

De tekstfragmenten zijn vertaald op een manier die uitnodigt tot lezen. Ook voor historici, die gewend zijn om de teksten waaruit deze fragmenten gekozen zijn te beschouwen als ‘bronnen’. Zij lezen doorgaans op een andere manier dan gewone geïnteresseerde lezers. Historici (en mediëvisten in het algemeen) hebben geleerd om de teksten van hun geschreven bronnen te ondervragen aan de hand van vragen die eeuwen geleden al werden gesteld. In de negentiende eeuw lieten veel editoren van middeleeuwse teksten (die bijvoorbeeld voor de gewichtige delen van de *Monumenta Germaniae Historica* bestemd waren) grote delen van de geschiedwerken die ze uitgaven buiten beschouwing, omdat die niet handelden over feiten zoals die met de zintuigen konden worden waargenomen. Teksten zoals die over Agnes en Benignus, of over Sint Jeroen, waarin visioenen voorkomen, zouden meteen zijn afgekeurd. Maar die visioenen laten wel iets horen van de religieuze ideeën die tiende- en elfde-eeuwse mensen erop na hielden. En die ideeën staan zo ver af van de moderne ideeën die het merendeel van de Nederlanders er nu op nahouden, dat ze frapperen – ook bij mediëvisten, of ze nu nog in opleiding zijn of al decennialang onderzoek doen naar de Middeleeuwen. Grote fragmenten uit beide genoemde teksten zijn daarom in deze bloemlezing opgenomen.

Dat neemt niet weg, dat de fragmenten die hier zijn opgenomen ook als bronnen voor de tiende- en elfde-eeuwse geschiedenis dienst kunnen doen. Maar de lezer dient zich ervan bewust te zijn, dat de optelsom van deze tekstfragmenten niet een historisch werk is. Daarvoor zouden we alle bronnen in hun totaliteit hebben moeten weergeven – iets wat niet

De tiende en elfde eeuw vormen een vrijwel onbekende periode in de geschiedenis van de noordelijke Lage Landen. Toch zijn er veel teksten overgeleverd uit die tijd, die ook een hedendaags publiek kunnen boeien. Deze bloemlezing bevat, naast veel meer, verhalen over veldslagen, wonderen en visioenen, natuurgeweld, en zowaar een heus spookverhaal uit Deventer. De teksten gaan allemaal over 'Nederland', maar ze werden er lang niet allemaal geschreven. We komen ook teksten tegen uit Frankrijk, Duitsland, Engeland, Italië en Scandinavië, en zelfs uit het Iberische Tortosa. Ze werden geschreven in het Oudengels, Oudnoors, Arabisch, en één enkele tekst zowaar in het Nederlands, maar het overgrote deel werd geschreven in het Latijn. Er is zeer waarschijnlijk niemand die al die talen kan lezen. Dat is de reden waarom een groep studenten uit Utrecht onder leiding van Marco Mostert zich de afgelopen tijd heeft beziggehouden met het verzamelen van beschikbare vertalingen en, als die niet gevonden konden worden, zelf vertalingen heeft gemaakt. Het resultaat van dit werk ligt voor u. We durven te beloven dat, als u alle teksten die hier zijn verzameld gelezen hebt, u een andere kijk op de geschiedenis van de Lage Landen in de tiende en elfde eeuw zult hebben gekregen.

